

Розділ 3 □ Криміналістична ідентифікація

§ 1. Поняття ідентифікації

Термін «ідентифікація» походить від пізньолат. *identifico* — ототожнюю. Теорія ідентифікації вивчає технічні засоби, методи та прийоми встановлення тотожності об'єктів, що мають значення для розслідування злочину.

Питання про тотожність вирішується при розслідуванні різних злочинів. Водночас встановлення тотожності є встановленням істотних у справі обставин.

Встановлення тотожності різних об'єктів дає змогу встановити факти, важливі для розслідування злочину, тобто доказові факти, одержати докази.

Процес встановлення тотожності об'єктів (взуття — за слідами, особи — за прикметами зовнішності, знаряддя злочину — за відбитками тощо) здійснюється за допомогою різних методів. Теорія ідентифікації вивчає загальні прийоми, методи та принципи, притаманні усім випадкам встановлення тотожності, і тому називається загальною теорією криміналістичної ідентифікації.

Для того щоб вирішити питання про тотожність або відмінність, необхідно в одних випадках здійснити більш-менш складне дослідження (криміналістичну експертизу), в інших — провести слідчі дії (на-приклад, пред'явлення для впізнання). Тому розрізняють оперативно-слідчу та експертну ідентифікації.

В усіх випадках встановлення тотожності являє собою процес, який охоплює

дослідження, порівняння або зіставлення ознак, — такий процес називається ідентифікацією, або ототожненням. Отже, **криміналістична ідентифікація** — це процес встановлення індивідуальної тотожності об'єктів, що мають значення для розслідування злочину або розгляду кримінальної справи.

Розроблення теорії криміналістичної ідентифікації є досягненням криміналістики. Криміналісти при з'ясуванні всіх вузлових питань ідентифікації виходять із положення щодо діалектичної тотожності, а саме: немає двох речей, предметів матеріального світу, які б були абсолютно подібними за всіма рисами та ознаками. Кожний об'єкт тотожний лише сам собі, відрізняється від усіх інших, хоча б і подібних.

Наведене положення є головним в теорії криміналістичної ідентифікації. Тотожність тільки з собою та відносна стійкість ознак й обумовлюють можливість ідентифікації. Положення «об'єкт тотожний тільки сам собі» дозволяє науково обґрунтувати висновок про тотожність при збігу комплексу ознак.

Виключно важливою для теорії ідентифікації та правильного застосування її положень у судово-слідчій та експертній практиці є теза про те, що «конкретна тотожність містить у собі також розбіжності, зміни».

Для висновку про тотожність необхідно враховувати зміни, що відбулися, в об'єктах ідентифікації, а також те, що розходження в деяких ознаках при порівнянні не виключає тотожності.

§ 2. Об'єкти, типи та види ідентифікації

На даний час загальноновизнаним є те, що об'єктами ідентифікації в криміналістиці можуть бути предмети (речі), тварини, особи. Об'єктами ідентифікації вони стають тоді,

коли потрапляють в орбіту судового процесу, а встановлення тотожності набуває істотного значення для справи.

Предмети (речі). Завдання встановлення тотожності предметів може виникнути при розслідуванні різних злочинів. Неможливо на-вести вичерпний перелік предметів, щодо яких виникне потреба встановлення тотожності. За кримінальними справами такими предметами можуть виступати знаряддя і засоби, використані злочинцем при вчиненні злочину; залишені сліди; предмети, загублені злочинцем; викрадені речі, печатки, штампи тощо.

Тварини. Встановлення тотожності тварин набуває значення тоді, коли тварина була використана злочинцем для вивезення викрадених цінностей і на місці події були виявлені сліди лап або коли тварина була предметом розкрадання тощо.

Особи. Об'єктом ідентифікації може бути особа людини або труп. У слідчій практиці найчастіше трапляються випадки ідентифікації особи обвинуваченого, потерпілого, жертви злочину (невпізаного трупа) та ін.

У криміналістиці розрізняють такі типи (випадки) ідентифікації:

а) встановлення тотожності об'єкта за ознаками, відображеними у пам'яті людини;

б) встановлення тотожності за описом;

в) встановлення тотожності за фотозображенням;

г) встановлення тотожності за слідами, які відображають ознаки зовнішньої будови та інших речових проявів;

г) встановлення тотожності цілого за частиною.

Особливим типом встановлення тотожності є ідентифікація цілого за частиною. У таких випадках вирішується питання про те, чи становили дві або декілька частин одне ціле; чи є дані частини частинами одного цілого. Можливість ідентифікації цілого за частиною відкриває шлях до використання з метою розкриття злочину різних дрібних часток. Нерідко вирішення питання про те, чи частини предмета на місці вчинення злочину становили одне ціле до його руйнації, дозволяє встановити злочинця і викрити його. Варто пам'ятати, що під час підготовки, вчинення або приховування злочину деякі об'єкти іноді руйнуються — розрізаються, розпилюються — і частини цих об'єктів виявляють в різних місцях — на місці злочину, у квартирі злочинця, на його одязі.

Треба розрізняти індивідуальну ідентифікацію (ідентифікацію у вузькому розумінні) та встановлення групової належності (групову ідентифікацію).

При індивідуальній ідентифікації встановлюється конкретна тотожність, тобто те, що даний об'єкт є саме тим, котрий спостерігався раніше або залишив сліди. При встановленні групової належності з'ясовується лише те, що об'єкт належить до певної групи (роду, виду, марки, системи тощо). Тобто при індивідуальній ідентифікації встановлюється конкретна тотожність, а при встановленні групової належності — подібність (віднесення об'єкта, що залишив сліди, до групи, роду, виду об'єктів).

Встановлення конкретної тотожності має більш важливе значення для слідства, ніж встановлення групової належності. Проте не слід недооцінювати й групову ідентифікацію.

Значення встановлення групової належності полягає в такому:

- 1) встановлення групової належності є, як правило, необхідним етапом до встановлення конкретної тотожності;
- 2) встановлення групової належності дозволяє виключити групу об'єктів з обсягу

криміналістичного дослідження, є засобом виключення деяких версій у справі й тим самим звужує коло пошуків по-трібного об'єкта.

Групова ідентифікація має місце тоді, коли необхідно ідентифікувати матеріали і речовини. У цьому випадку йдеться про збіг властивостей порівнюваних об'єктів, які належать до певної групи, що і буде ототожнюваним об'єктом.

Індивідуальна ідентифікація не завжди можлива і дослідження може обмежуватися тільки встановленням групової належності. Частіше за все індивідуальна ідентифікація неможлива через недостатньо повне відображення ознак об'єкта.

У деяких випадках можливість встановлення тільки належності до групи залежить від рівня розвитку даної науки. Існує загальне правило, за яким індивідуальна ідентифікація можлива тільки за ознаками зовнішньої будови об'єктів, а якщо таких ознак немає (рідина, газоподібні речовини) або вони не відобразились як слід, то провадиться тільки групова ідентифікація.

Висновок про належність до групи має тим більше значення, чим менш чисельна група, до якої належить об'єкт.

При ідентифікації є два види об'єктів: ідентифіковані (відображувані) та ідентифікуючі (відображаючі). Ідентифікованим називається об'єкт, встановлення тотожності якого є завданням даного дослідження. Ідентифікуючими називаються об'єкти, за допомогою яких встановлюють тотожність чи групову належність. Ідентифікуючі об'єкти є носіями матеріально-фіксованого відображення ознак ідентифікованих об'єктів.

Для вирішення питання про тотожність або відмінність користуються ідентифікуючими об'єктами. Наприклад, для того щоб вирішити питання, чи залишені сліди ніг, виявлені на місці злочину, вилученим у обвинуваченого взуттям (чи є воно тим самим), необхідно дослідити самі сліди або їх копії (зліпки). За допомогою зліпка вирішується дане питання. Взуття — це ідентифікований об'єкт, а слід взуття (зліпок) — це ідентифікуючий об'єкт.

Ідентифікуючі об'єкти поділяються на дві групи.

Перша група — це об'єкти, що за припущенням слідчого відображають ознаки ідентифікованого об'єкта. Наприклад, сліди ніг, пальців рук, знарядь злочину тощо, виявлені на місці події.

Друга група — це об'єкти, походження яких від певного об'єкта є безсумнівним. Такі ідентифікуючі об'єкти називаються зразками. Залежно від характеру даної ідентифікації та властивостей інших ідентифікуючих об'єктів до зразків ставляться ті або інші вимоги. Загальною і найважливішою вимогою є безсумнівність походження зразків. Останні, у свою чергу, поділяються на основні та додаткові, або експериментальні.

§ 3. Загальна методика ідентифікації

Суттєвим питанням теорії криміналістичної ідентифікації є загальна методика ідентифікації, яка розглядає головні риси та основні прийоми встановлення тотожності, притаманні будь-якому виду ідентифікації.

Ідентифікація як процес встановлення тотожності розпадається на дві основні стадії: аналітичну та синтетичну. Ці дві стадії взаємозалежні.

Аналітична стадія починається з вивчення загальних, а потім окремих, індивідуальних ознак ідентифікованого об'єкта або ідентифікуючих об'єктів, походження яких є безсумнівним, після цього вивчаються інші ідентифікуючі об'єкти. Процес встановлення тотожності розпочинається з всебічного вивчення, аналізу ознак об'єктів ідентифікації.

Після проведеного вивчення ознак здійснюється їх порівняння. Ця частина роботи — порівняльне дослідження — є найважливішою в ідентифікації. Таке дослідження тісно пов'язане з безпосереднім аналізом, оскільки порівняння, відділене від аналізу, не може забезпечити детального зіставлення властивостей і ознак порівнюваних об'єктів.

Порівняння здійснюється за допомогою зіставлення ознак ідентифікованого об'єкта з ознаками ідентифікуючого або ознак тільки ідентифікуючих об'єктів. Цей останній випадок означає:

а) відсутній ідентифікований об'єкт (два машинописних тексти);

б) порівняння з ознаками ідентифікованого об'єкта неможливе (ознаки почерку), важке (папілярний візерунок), недоцільне через особливі умови слідоутворення (куля).

Кожний із об'єктів має множину ознак, однак при порівнянні використовуються не всі ознаки. Ідентифікаційними ознаками називаються ознаки, які слугують для порівняння.

Способи порівняльного дослідження:

1) спосіб зіставлення зводиться до розміщення порівняльних відображень в одне поле зору або на можливо більш близьку відстань одне від одного з тим, аби порівнювані об'єкти знаходилися на відстані найкращого сприйняття і при цьому був забезпечений ступінь збільшення, достатній для аналізу і порівняння ознак.

З метою створення найкращих умов для зіставлення часто використовуються різноманітні оптичні прилади. Широко застосовуються фотографічні прийоми порівняння. При зіставленні іноді роблять до-поміжні побудови;

2) спосіб накладення відображень полягає в накладанні одного з порівнюваних прозорих відображень на інше з тим, щоб при суміщенні виявити як збіжні ознаки, так і

ті, що різняться. Для цього часто виготовляють спеціальні прозорі відображення на плівці, склі (негатив — позитив);

3) спосіб лінійного суміщення полягає в такому розміщенні двох відображень, при якому частина одного з них може розглядатися як продовження іншого. Частіше за все два фотозображення розрізаються по якійсь лінії, а потім по ній складаються різні частини цих зображень.

Синтетична стадія. Якщо основним завданням аналітичної стадії є встановлення збігу і розбіжностей в ідентифікаційних ознаках, то перед синтетичною стадією ставиться завдання науково пояснити виявлені збіги і розбіжності та дійти висновку про тотожність або відмінність, іноді — подібність.

У результаті порівняння можуть бути встановлені збіг низки ознак і розбіжність інших. Залежно від виду дослідження експерт пояснює це даними конкретної науки, але завжди і в усіх випадках необхідно:

при поясненні відмінностей враховувати:

а) зміни властивостей об'єктів ідентифікації;

б) зміни умов прояву властивостей;

в) зміни матеріально-фіксованого відображення;

при поясненні збігу враховувати:

а) стійкість ознак;

б) наскільки часто ознака трапляється в об'єктах ідентифікації (чим більш рідкісною є ознака, тим вона цінніша);

в) конкретні умови відображення об'єктів ідентифікації.

Істотне значення для наукового пояснення і збігу, і відмінностей в ознаках має вивчення умов і механізму утворення ознак.

Висновок про тотожність, відмінність або групову належність, яким закінчується ідентифікація, повинен будуватися на даних дослідження і бути обґрунтованим. Цей висновок має бути результатом глибокої оцінки збігу і відмінності в ознаках, при цьому ознаки повинні розглядатися у взаємозв'язку і взаємозалежності, як єдиний комплекс ознак об'єкта. Для висновку про наявність тотожності необхідним є збіг комплексу ознак, неповторних у даному сполученні та ні в якому іншому об'єкті. Для тотожності потрібний є збіг саме комплексу ознак, окремі ознаки можуть бути у багатьох об'єктів. Таким чином, для індивідуальної ідентифікації (встановлення конкретної тотожності) необхідним є збіг комплексу загальних і окремих ознак. Критерієм для вирішення питання про достатність даного комплексу для висновку про тотожність є практика, наукові положення.

Для висновку про групову належність (групову ідентифікацію) необхідним є збіг всіх істотних ознак даної групи (роду, виду, системи, сорту, марки тощо), тобто таких ознак, за відсутності однієї з яких виключається належність об'єкта до групи.

Результат ідентифікації може бути виражено:

а) у позитивній формі — тотожність установлена;

б) у негативній формі — установлена відмінність;

в) у категоричній формі — інше вирішення даного питання за пере-конанням експерта неможливе;

г) у ймовірній (передбачуваній) формі — існує велика можливість даного рішення, інше рішення хоча і малоімовірне, але можливе, при-пустиме.

Наукова достовірність визначається в результаті вирішення таких основних питань:

а) чи необхідні спеціальні знання для вирішення питання про то-тожність і якщо так, то чи була призначена судова експертиза, чи до-статньо кваліфікованим є експерт;

б) чи були надані експерту необхідні об'єкти, чи мали вони потріб-ні властивості;

в) у яких умовах провадилася ідентифікація;

г) чи є науковими метод і засоби, які застосовувалися при порів-няльному дослідженні;

г) наскільки обґрунтований збіг комплексу ознак, чим мотивують-ся відмінності;

д) чи немає логічних суперечностей.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке ідентифікація?
2. У чому полягає сутність криміналістичної ідентифікації?
3. На яких наукових положеннях ґрунтується криміналістична ідентифікація?
4. Що є об'єктами криміналістичної ідентифікації?
5. Які існують типи криміналістичної ідентифікації?
6. Яке значення має групова належність?
7. Які стадії охоплює ідентифікаційний процес?